

Een kwart eeuw Historisch-Geografisch Tijdschrift en de Historische Geografie

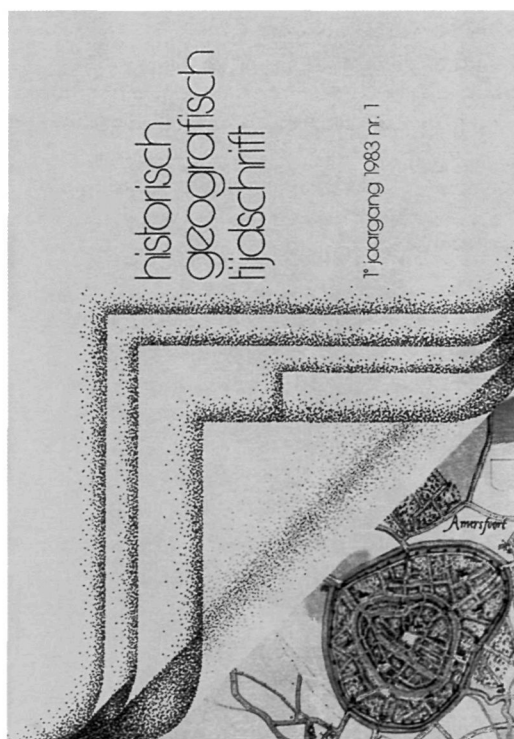
GUUS J. BORGER

In de kwart eeuw van zijn bestaan heeft het Historisch-Geografisch Tijdschrift zich een eigen plaats verworven in geografisch Nederland. Terugblikkend op de inhoud van de tot nu toe verschenen jaargangen wordt geschetst wat de betekenis is geweest van het Tijdschrift voor de eigen achterban en voor de buitenwereld. Tevens wordt de redactie van het jubilerende Tijdschrift voor de komende periode een beleidsadvies aangereikt.

Zoals bekend is het Historisch-Geografisch Tijdschrift (HGT) begonnen als particulier initiatief van een aantal studenten van de Utrechtse Universiteit en de Vrije Universiteit in Amsterdam. Naar verluidt is er rond de oprichting van het tijdschrift wel contact geweest met de Afdeling Historische Geografie van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG), maar ook dat moet studentenwerk zijn geweest. De eerste keer dat ik hoorde van het voornemen om te komen tot de oprichting van een specifiek historisch-geografisch tijdschrift, was in een vergadering van het Algemeen Bestuur van het Aardrijkskundig Genootschap. Als vertegenwoordiger van de Afdeling Historische Geografie had ik in die tijd zitting in dat Bestuur. Tijdens één van de bestuursvergaderingen werd mij op verwijtende toon door de voorzitter gevraagd wat ik wist van het nieuwe tijdschrift en waarom ik het bestuur daarover niet eerder had geïnformeerd. Op dat moment kon ik weinig meer zeggen dan dat de Afdeling Historische Geografie niets met dat initiatief van doen had, maar dat het weinig zinvol is om negatief te reageren op uitdagende plannen van ondernemende studenten. Er is toen afgesproken dat er contact zou worden gezocht met de initiatiefnemers. Veel heeft dat kennelijk niet opgeleverd, want het Historisch-Geografisch Tijdschrift staat nog steeds los van het KNAG.

Wie terugkijkt naar de inhoud van de jaargangen van het door het KNAG uitgegeven *Geografisch Tijdschrift* uit het begin van de jaren 1980, kan begrip opbrengen voor de verontwaardiging van de voorzitter. In die tijd was er in het *Geografisch Tijdschrift* duidelijk aandacht voor

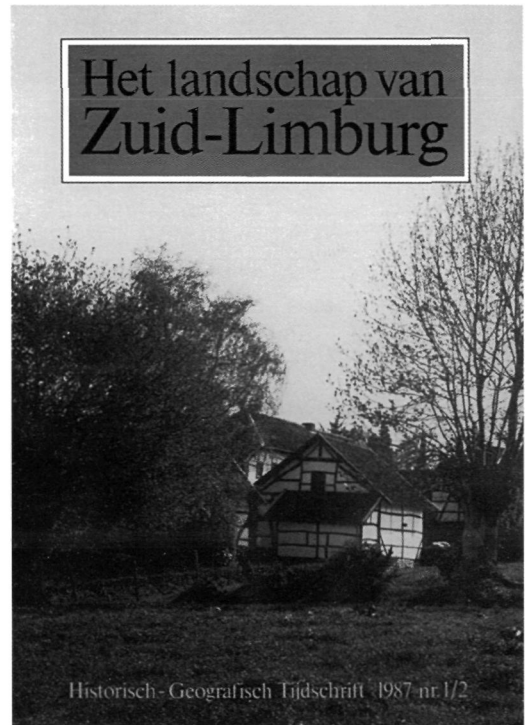
historische en landschappelijke onderwerpen. Klaas Bouwer zat toen als historisch-geograaf in de redactie van het tijdschrift naast een aantal fysisch-geografen met een uitgesproken historisch-landschappelijke blik. Inhoudelijk was er voor de historisch-geografen op dat moment weinig reden om zich af te zetten tegen het beleid van het KNAG of de redactie van het *Geografisch Tijdschrift*. Het *Historisch-Geografisch Tijdschrift* is indertijd dan ook niet opgericht als protest tegen gevestigde belangen en bestaande machtsstructuren. Het ontbreken van

een gespecialiseerd tijdschrift op het gebied van de historische geografie werd gezien als een gemis en men wilde wel eens zien hoe ver men op eigen kracht kon komen. Heel ver, mag de redactie na vijftientwintig jaar met tevredenheid vaststellen. Dat de historische geografie een begrensd vakgebied is, bleek al bij de afsluiting van de eerste jaargang: door het tegenvallende aantal abonnees bleef het aantal afleveringen beperkt tot drie.

VERSCHEIDENHEID

Wie zichzelf een overzicht tracht te verschaffen van de inhoud van de verschillende jaargangen, wordt als eerste getroffen door de grote verscheidenheid aan onderwerpen. Verstedelijking, dijken en dijkanaanleg, droge en natte waterstaatswerken, toponiemen en veldnamen, de gevolgen van ruilverkavelingen en stadsgeschiedenissen, al dan niet aan de hand van stadsplattegronden, terpen en terpafragvingen, landgoederen en buitenplaatsen, heideontginningen en droogmakerijen, het komt allemaal aan de orde. Ook bijdragen met een sterk natuurwetenschappelijk accent worden opgenomen. Daarvan getuigen de artikelen over de natuurlijke ondergrond van Utrecht¹, de bijdragen van Van Mourik over de landschapsontwikkeling van de Zuidnederlandse zandgronden² en het recente opstel over daliegaten en daliebulten³. Daarbij bleef de aandacht niet beperkt tot de oudste of oudere perioden van de bewoningsgeschiedenis. Ook de 19^e en 20^e eeuw zijn ruim vertegenwoordigd, evenals actuele onderwerpen zoals de landschappelijke gevolgen van ruilverkavelingen en inventarisaties van historisch-geografische waarden. De meest constante factor in al die jaargangen is wel het literatuuroverzicht. In de eerste jaargangen werden veel publicaties nog voorzien van een korte toelichting. Later werd dat minder gebruikelijk en uiteindelijk heeft de redactie zich beperkt tot een regionaal uitgesorteerde opsomming van de haar bekende publicaties. Volledig is het overzicht niet, maar wel een buitengewoon waardevolle bron van infor-

matie. Mede vanwege dat literatuuroverzicht is de houdbaarheidsdatum van de oudere jaargangen nog lang niet verstreken.

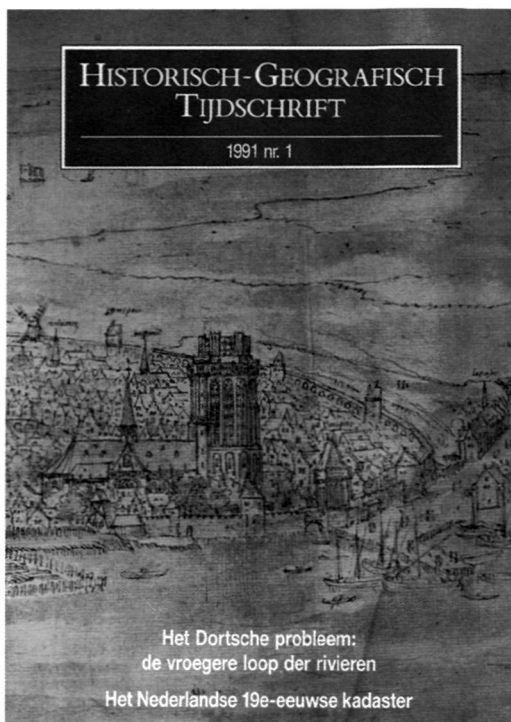
WAARDERING EN POSITIEBEPALING

Een terugblik op vijftientwintig jaar Historisch-Geografisch Tijdschrift zou onvolledig zijn zonder een waardering en positiebepaling. Daarbij wil ik onderscheid maken tussen drie verschillende domeinen. Als eerste dringt zich dan de vraag op wat het Tijdschrift in de afgelopen kwart eeuw heeft betekend voor de doelgroep in engere zin, te weten de beoefenaren van de historische geografie in Nederland. Voor die doelgroep is het HGT de laatste vijftientwintig jaar mijns inziens in twee opzichten van belang geweest. In de eerste plaats hebben tal van jonge onderzoekers in het Tijdschrift een platform gevonden om bredere bekendheid te geven aan de resultaten van hun navorsingen. Direct daarmee samenhangend is het tweede belang voor deze

doelgroep: een abonnement op het Tijdschrift verschaft de sterk verspreid werkende historisch-geografen een mogelijkheid om op de hoogte te blijven van wie zich met welke onderwerpen bezig hield. Daardoor heeft het Tijdschrift in de afgelopen kwart eeuw wezenlijk bijgedragen aan het versterken van de interne cohesie van de amorphe groep van historisch-geografen in ons land. Mogelijk moet daarnaast voor deze doelgroep nog apart worden gewezen op het belang van het literatuuroverzicht.

Naast de rol die het HGT in de afgelopen jaren heeft gespeeld bij het versterken van de interne samenhang van de groep van historisch-geografen, heeft het Tijdschrift ook belangrijk bijgedragen aan het herkenbaar maken en houden van de historische geografie in de wetenschappelijke wereld en het maatschappelijke debat over de inrichting en het gebruik van de ruimte in het verleden en in de toekomst. Daarbij moet worden opgemerkt dat de emancipatie van het landschap in zowel het wetenschappelijke debat als de maatschappelijke perceptie van de ruimte slechts zelden in het Tijdschrift een dominant thema is geweest. Desondanks ben ik van mening dat de positie van de historische geografie in de discussie over de relatie tussen de cultuurhistorie en de ruimtelijke inrichting van ons land in de jaren 1990 belangrijk is versterkt door de bijdrage die het Historisch-Geografisch Tijdschrift heeft geleverd aan de herkenbaarheid van het vakgebied.

Het derde aspect dat ik wil betrekken in mijn evaluerende terugblik op een kwart eeuw HGT betreft de bijdrage van het Tijdschrift aan de ontwikkeling van het vakgebied. In dat opzicht is het meest opvallende dat het Historisch-Geografisch Tijdschrift in de afgelopen vijftig jaar vooral jonge onderzoekers een mogelijkheid heeft geboden tot het publiceren van hun onderzoeksresultaten. Gezien de oorsprong van het Tijdschrift is dat begrijpelijk, maar in de loop van het vijftigjarige bestaan is het de redactie niet gelukt om constructief voort te bouwen op het indertijd gelegde fundament. De

afsluiting van de vijftiende jaargang heeft de redactie met recht aanleiding gegeven om in alle bescheidenheid en met gepaste trots aandacht te vragen voor het monument dat zij voor het vakgebied, maar indirect en onbedoeld toch ook voor zichzelf heeft opgericht. Die oprichting kon weliswaar alleen plaats vinden dankzij de medewerking van vele auteurs, maar het blijft een monument dat aandacht heeft gevraagd en aandacht zal vragen. In dat opzicht is het zowel voor het Tijdschrift als voor het vakgebied jammer dat er zo weinig *seniores* en hooggeleerden in het HGT hebben gepubliceerd. Mijns inziens kan het Tijdschrift in de toekomst een veel grotere rol spelen in de ontwikkeling van het vakgebied dan het in het verleden heeft gedaan. Bij het binnentreden van de tweede kwart eeuw raad ik de redactie daarom aan haar taak niet te beperken tot het publiceren van de aangeboden kopij, maar zich ideeën te vormen over de onderwerpen die ter discussie

Historisch geografisch

Themanummer Veenhuizen

sie gesteld dienen te worden. Naar mijn mening is het dienstig voor de ontwikkeling van het vakgebied als de redactie *seniores* en hooggeleerden gericht benaderde voor het leveren van bijdragen over onderwerpen die in wetenschappelijk of maatschappelijk opzicht vragen om aandacht of om een nadere toelichting.

DISCUSSIE

Een opvallende karakteristiek van het Historisch-Geografisch Tijdschrift in de afgelopen kwart eeuw is het ontbreken van discussies. Sommige onderwerpen komen een paar keer terug, zoals het slagturven⁴ of het Dordtse probleem⁵, maar tot een discussie komt het daarbij niet. Zo heeft de uitdagende stelling van Ibelings dat het bij slagturven altijd om baggerturf moet gaan, tot nu toe geen weerspraak opgeroepen. In welke betekenis is het werkwoord 'slaan' noodzakelijkerwijs verbonden met het baggeren van turf? Ook als we daarbij denken aan een

arm- of zwaaiende beweging, dan nog is niet duidelijk welke specifieke handeling bij het baggeren het gewonnen veen tot slag turf heeft gemaakt.

In een aantal gevallen heeft de redactie enkele samenhangende bijdragen bijeengebracht in een themanummer, zoals over het landschap van Nederland⁶, over Veenhuizen⁷ en over de Nederlandse landschappen van Wereldformaat⁸. Ook die bundels hebben niet geleid tot discussie of het aanscherpen van onderzoeksvragen. Dat geldt ook voor de afscheidsbundel voor Hans Harten⁹ en de bundel die is gewijd aan de betekenis van archiefbronnen voor het onderzoek naar verschillende cultuurlandschappen¹⁰. Deze bundels hadden overigens door hun karakter al een minder sterke onderlinge samenhang. Een uitzondering op de regel dat discussies ontbraken vormt de kritische bespreking van het zogeheten *Waldviehbauerntum* door Bongers en Van Vilsteren¹¹ in 1986 naar aanleiding van wat Vervloet daarover had geschreven in zijn Inleiding tot de historische geografie van het Nederlandse cultuurlandschap uit 1984¹². Deze discussie is mede van belang omdat zij betrekking heeft op het grensvlak tussen de kennisdomeinen van de historische geografie en de archeologie. Zeker voor de vroegere tijden sluit het object van studie van de historische geografie direct aan bij dat van de archeologie. Beide vakgebieden hebben hun eigen kenbronnen en hun eigen onderzoeksmethoden, maar beide zijn erop uit om zo nauwkeurig mogelijke uitspraken te doen over de inrichting en het gebruik van de ruimte in het verleden. Gezien de verschillen in kenbronnen en onderzoeksmethoden is het niet verwonderlijk dat de inzichten van twee aanpalende, maar wezenlijk verschillende onderzoeksvelden haaks op elkaar staan. Een dergelijke botsing van inzichten biedt voor beide vakgebieden de mogelijkheid om de vraagstellingen aan te scherpen en de onderzoeksmethode te verfijnen. Om die reden is het te betreuren dat deze discussie in het HGT geen inhoudelijk vervolg heeft gekregen¹³. Andere

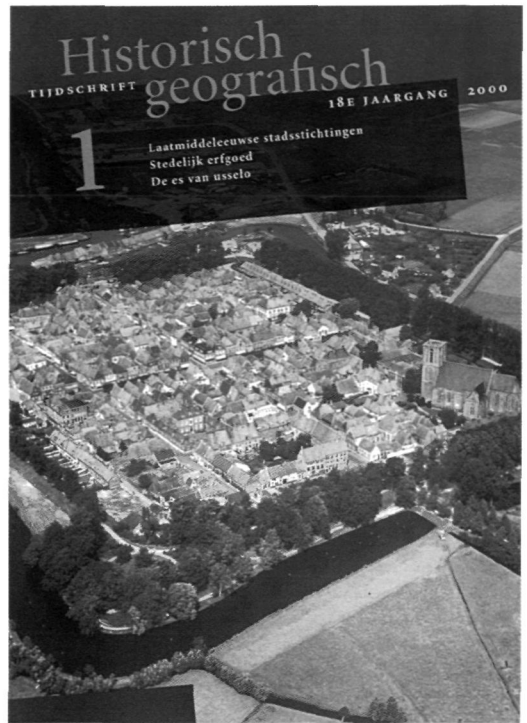
majeure twistappels, zoals de begripsbepaling van de toponiemen met het bestanddeel 'wijk'¹⁴, hebben al evenmin geleid tot een diepgaande discussie. Daardoor wordt de indruk gewekt alsof de wereld van de historische geografie wordt bevolkt door voorbeeldige onderzoekers die alle op een eigen deelterrein actief zijn. Men is met interessante onderwerpen bezig, levert voortreffelijke producten af, neemt kennis van wat anderen geschreven hebben, maar gaat een discussie op hoofdzaken uit de weg. Of het vakgebied van de historische geografie daarmee is gediend, valt te betwijfelen.

TOT SLOT

In de loop van vijftig jaar is een studenteninitiatief uitgegroeid tot een monument dat ook buiten de kleine kring van historisch-geografen aandacht vraagt voor het vakgebied. Zonder iets af te doen aan het belang van het Tijdschrift als platform voor het publiceren van onderzoeksresultaten en voor de interne cohesie van de historisch-geografen in ons land, verdient deze externe werking mijns inziens in de komende jaren en decennia in het bijzonder de aandacht van de redactie. Daarom daag ik de redactie uit om in de komende jaren de aandacht vooral te richten op het (aan)sturen van nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied en op het versterken van de positie van de historische geografie, zowel in wetenschappelijk opzicht als in het maatschappelijke debat over de toekomstige inrichting en het gebruik van de ruimte in Nederland. De in het verleden opgebouwde reputatie van het Tijdschrift geeft daar alle redenen toe.

Twenty-five years *Historisch-Geografisch Tijdschrift* and the Historical Geography in the Netherlands

By establishing the Historisch-Geografisch Tijdschrift, the initiators intended to create an opportunity for junior researchers to publish the results of their investigations in a specialized journal. During the twenty-five years of its exist-

tence a multiplicity of subjects has been under discussion in the Tijdschrift. By this, the journal has functioned as a unifying factor in the small but fragmented world of Dutch historical geography. Moreover, it has given historical geography a more distinguished position in public debate as well as in the academic world. With respect to the development of historical geography as a discipline, however, the contribution of the journal has been less pronounced. Therefore, it is recommended to the editorial board to guard this aspect of the historical geography more carefully.

NOTEN

- 1 L.A. van der Tuuk. De natuurlijke ondergrond van de stad Utrecht (1996, 14-1, pp. 11-23).
- 2 J.M. van Mourik. Zandverstuivingen en pluggenlandbouw; het bodemarchief van de Peelterbaan (1991, 9-3, pp. 88-95); J.M. van Mourik. Zandverstuivingen en pluggenlandbouw; het bodemarchief

- van Tungelroy (1993, 11-1, pp. 15-27); J. Bastiaens & J.M. van Mourik. Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijke deel van het plaggenlandbouwareaal. Getuigen van 17e-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant (1994, 12-3, pp. 81-90); G. Tack, R.T. Slotboom & J.M. van Mourik. De historische ecologie van het Bos t'Ename (Vlaanderen) (1996, 14-2, pp. 64-76).
- 3 John Mulder. Daliegaten en daliebulten in de Zeevang (N.H) (2006, 24-3, pp. 97-106).
  - 4 J. Renes. Het begin van het slagturven in Nederland (1983, 1-1, pp. 6-7); Bart Ibelings. Het begin van het slagturven in Holland (1996, 14-1, pp. 1-10); Chris de Bont. Turf en De Kruiken. Het eind van het slagturven in de Oostambachten van Delfland (2002, 20-3, pp. 34-38).
  - 5 Geert Renting. 'Het Dordtsche probleem' opgelost? De vroegere loop der rivieren bij Dordrecht (1991, 9-1, pp. 1-7); Ad Beenhakker. Nogmaals 'het Dordtsche probleem' (1992, 10-2, pp. 68-69); Leendert J. Pons. Dordrecht en de grenzen van 'Swindrechtwert' (1997, 15-3, pp. 99-109).
  - 6 1988, 6-1.
  - 7 1992, 10-1.
  - 8 1998, 16-3.
  - 9 Panorama Nederland (1998, 16-1).
  - 10 Landschap in Archieven (2002, 20-3).
  - 11 M.J.W.M. Bongers & V.T. van Vilsteren. Waldviehbauerntum: een wildwestverhaal? (1986, 4-3, pp. 76-81).
  - 12 J.A.J. Vervloet (1984). Inleiding tot de historische geografie van de Nederlandse cultuurlandschappen. Reeks Landschapsstudies 4. Pudoc, Wageningen.
  - 13 J.A.J. Vervloet. Het 'Waldviehbauerntum', commentaar bij een opmerkelijke uitspraak (1987, 5-3, pp. 117-119).
  - 14 B.W. Braams. Nogmaals de wijknederzettingen bij Woudrichem (2001, 19-3, pp. 82-93).